

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA
NAUKA – PRAKTYKA – REFLEKSJE
NR 23, 2016 (286–299)
ISSN 2299-4033

FUNDAMENTALIZM RELIGIJNY W ISLAMIE

RELIGIOUS FUNDAMENTALISM IN ISLAM

WALDEMAR ZUBRZYCKI
Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie

ABSTRACT

Fundamentalism characterizes all religions in the world, but in the case of Islam – in recent times – it most often causes the use of terrorist methods. The dogmas of that religion defines the Koran, according to which Islam is based on five pillars of faith, which are also fundamental duties of every Muslim. A feature of Islamic fundamentalism is the introduction of the principles of life, based on traditional patterns recorded in the Koran, regulating social and political spheres, as well as the separation of the Western way of life. Its causes are frustration and social discontent, combined with the rejection of modernity and the changes proposed by the West. The proclamation of position of fight against injustice and demoralization in the name of creating a “better world”, in conjunction with its own interpretation of the provisions of the Koran, results in promoting activities generally considered unacceptable.

Keywords: religion, Islam, Koran, fundamentalism, terrorism.

ABSTRAKT

Fundamentalizm cechuje wszystkie religie świata, jednak w przypadku islamu – w ostatnich czasach – najczęściej bywa przyczyną stosowania ter-

rorystycznych metod. Dogmaty tej religii definiuje Koran, według którego islam opiera się on na pięciu filarach wiary, stanowiących jednocześnie podstawowe obowiązki każdego muzułmanin. Cechą fundamentalizmu islamskiego jest wprowadzenie zasad życia, opartych na tradycyjnych wzorcach, zapisanych w Koranie, regulujących sferę społeczną i polityczną, a także oderwanie od zachodniego modelu życia. Jego przyczyną jest frustracja i niezadowolenie społeczne, połączone z odrzucaniem nowoczesności i zmian, proponowanych przez Zachód. Głoszenie haseł walki z niesprawiedliwością i demoralizacją, w imię kreowania „lepszego świata”, w połączeniu z własną interpretacją zapisów Koranu, skutkuje promowaniem działań powszechnie uznanych za niedopuszczalne.

Słowa kluczowe: religia, islam, Koran, fundamentalizm, terroryzm.

WSTĘP

Fundamentalizm jest bezkompromisowym i stanowczym wyznawaniem jakiejś idei, opartym na przekonaniu, że inne racje nie mają prawa bytu. Jest to styl myślenia, którego zwolenników cechuje wiara, że określone zasady, niezależnie od ich treści, mają niekwestionowany i nadrzędny autorytet. Fundamentalizm i charakterystyczny dla niego brak elastyczności, dogmatyzm i autorytaryzm, występują w różnych doktrynach politycznych, jednak zazwyczaj kojarzony jest z religią¹. Ta, niewątpliwie – w każdej kulturze, czy cywilizacji – stanowi bardzo znaczący przejaw wspólnego życia. Towarzyszy ona ludziom od pradziejów, tym bardziej, że pytanie o sens istnienia nurtowało człowieka od początku jego istnienia. Wzajemne, ściśle oddziaływania pomiędzy religią, a życiem ludzi, dotyczące między innymi, kultury, historii, wartości, polityki, znajdują się wciąż w kole zainteresowań współczesnych badaczy. Śmiało można stwierdzić, że różne religie na całym świecie, przez stulecia, często wiązały wspólnoty społeczne, spajały je w ciężkich chwilach, chroniły przed złem, choć oczywiście niejednokrotnie zdarzało się, że same były ich przyczyną. Niewątpliwie często stawały się elementem zaczepnym i źródłem poważnych konfliktów². Jednym z nurtów myśli społeczno-politycznej islamu jest fundamen-

¹ B. Kobzarska-Bar, *Fundamentalizm religijny muzułmańskich organizacji terrorystycznych, a stan zagrożenia w Europie*, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego, nr 1/2014, Warszawa, s. 167.

² S. Kosmyńska, *Od Boga do terroru*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 30-31.

talizm muzułmański, zaś metodą działania zradykalizowanych zwolenników wojującego ekstremizmu stał się terroryzm islamski. Te dwa pojęcia odnoszą się do różnych zjawisk społecznych³, istnieje jednak między nimi niezaprzeczalny związek.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ISLAMU

Islam to – po chrześcijaństwie i judaizmie – jedna z największych, a zarazem najmłodsza i najszybciej rozwijająca się religia monoteistyczna na świecie. Miejscem jej powstania jest Półwysep Arabski, a konkretnie obszar Arabii Saudyjskiej. Jego założycielem był Muhammad Ibn Abd Allah, zwany w Europie Mahometem. Uważany za proroka Muhammad był zwykłym kupcem, kiedy jednak anioł Gabriel przekazał mu słowa Boga – stał się on głosi-cielem wiary. Nie miała to być jednak nowa religia, a kontynuacja nauk Jezusa i innych proroków ze Starego Testamentu. Słów Mahometa nie zaakceptowali ani Żydzi, ani chrześcijanie, dlatego – w 622 r. – wraz ze swoimi wyznawcami, musiał emigrować z Mekki do Medyny, co jest uznawane za początek historii muzułmanów⁴. Aktualnie, większość wyznawców islamu zamieszkuje Bliski Wschód, południowo-wschodnie części Azji oraz północną część Afryki. Według statystyk prowadzonych przez The Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life⁵, islam wyznaje około 1,6 mld ludzi, czyli 23% wszystkich zadeklarowanych wierzących, co stanowi – zaraz po chrześcijaństwie – drugi wynik na świecie⁶.

Islam, jako religia, nie jest jednolity. Praktycznie od początku swojego powstania posiadał różne odmiany. Obecnie dzieli się na trzy główne odłamy: sunnicki (90%), szyicki (8%) i charydżycki (2%). W ich ramach odnaleźć jednak można zróżnicowane szkoły, gałęzie i nurty⁷, co skutkuje licznymi konfliktami wewnątrzreligijnymi.

³ B. Kobzarska-Bar, *Fundamentalizm ...*, op. cit., s. 167.

⁴ M. M. Dziekan, *Klasyczny islam. Powstanie i doktryna*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IR/klasyczny_islam.html, 2 września.2016 r.

⁵ Pew Research Center – amerykański ośrodek badawczy, z siedzibą w Waszyngtonie, zajmujący się kwestiami społecznymi, badaniem opinii publicznej oraz trendów demograficznych w Stanach Zjednoczonych i na świecie.

⁶ <http://www.niedziela.pl/arttykul/3555/Chrzescijanstwo-wciaz-najwieksza-religia>, 2 września 2016 r.

⁷ Zob. więcej: <http://www.religie.424.pl/islam-podzial-odlamy-i-religie-pokrewne,1445,article.html>, 2 września.2016 r.

Słowo *islam* w języku arabskim oznacza poddanie się Bogu, zaś religia określa zakres działalności muzułmanina, zarówno w jego życiu prywatnym, jak i społecznym. Wspierany jest przez *szariat*, czyli święte prawo religijne, którego muzułmanom nie wolno zmieniać, jedynie interpretować. Wskazuje on obowiązki wyznawców wobec innych ludzi oraz wobec jedynego Boga – Allaha. Na prawo *szariatu* składają się 4 podstawowe źródła: święta księga – Koran, *sunna* (droga, ścieżka, zwyczaj) Mahometa – zbiór informacji o wydarzeniach, wypowiedziach i zachowaniach proroka w różnych okolicznościach, a także *idźma* – jednomyślne postanowienie i *kijas* – wnioskowanie przez analogię⁸.

Koran to święta księga muzułmanów, spisana kilkanaście lat po śmierci Mahometa, w której przedstawione są objawienia proroka. Dzieli się na 114 rozdziałów, zwanych *surami*. 90 powstało podczas pobytu proroka w Mekce, a 24 w Medynie. W Koranie zawarte są elementy dotyczące religii oraz prawa. Definiuje dogmaty islamu, określa jak powinno wyglądać życie rodzinne, prawo i obyczaje, nawiązując przy tym do zwyczajów i tradycji chrześcijańskich, żydowskich, czy arabskich. Można w nim dostrzec bardzo często wątki znane ze Starego Testamentu. Wymieniane są tam takie postaci, jak: Abraham, Noe, Mojżesz czy Jezus (uznawany przez Koran za proroka). Ideologia islamu, która jest spisana w Koranie, obejmuje w szczególności wiarę w jedynego Boga – Allaha, powołanie Muhammada, zmartwychwstanie i ostateczny sąd oraz kary za złe i nagrody za dobre życie doczesne⁹.

Drugim źródłem prawa muzułmańskiego jest tzw. *sunna* proroka Mahometa, czyli droga, jaką podążał prorok. *Sunnę* tworzą *hadisy* – opowieści, relacje i sprawozdania z postępowania i wypowiedzi Mahometa w różnych sytuacjach życiowych, a życie prawdziwego muzułmanina powinno być odwzorowaniem życia proroka¹⁰. *Sunna* stanowi dopełnienie tekstu Koranu, a dwa najważniejsze zbiory, w których znajdują się zwyczaje muzułmanów, to: *Sahih* oraz *Muslima*, napisane przez Al-Buchariego¹¹.

Kolejnymi źródłami prawa w islamie jest *kijas* oraz *idźma*. *Kijas* jest to wnioskowanie przez analogię. Polega na tym, że jeśli jakaś sytuacja nie

⁸ M. Sadowski, *Dżihad – święta wojna w islamie*, http://www.abw.gov.pl/download/1/1201/Dzihad____swieta_wojna_w_islamie.pdf, 2 września.2016 r.

⁹ M. M. Dziekan, *Klasyczny islam...*, op. cit..

¹⁰ B. Prochowicz-Studnicka, M. Teperska-Klasińska, *Cywilizacja islamu. Wybrane struktury*, s. 32, http://www.pjac.uj.edu.pl/documents/30601109/30646316/pjac_3_7.pdf, 2 września.2016 r.

¹¹ 810-870.

została określona ani w Koranie, ani w *sunnie*, to podstawą jest podobna sytuacja, która została tam opisana, do której można ją porównać. *Idźma* z kolei jest to zgodne postanowienie całej wspólnoty (*ummy*) w konkretnej sprawie. Taka instytucja ma prawo bytu, ponieważ – według tradycji – prorok uznał, że cała wspólnota jako jedność nie może się mylić¹².

Islam opiera się na pięciu artykułach, zwanych filarami wiary (*Arkan ad-din*, *Arkan-al-Islam*). Są one jednocześnie podstawowymi obowiązkami, które musi wypełnić każdy muzułmanin. Należą do nich: wyznanie wiary (*szahada*), modlitwa (*salat*), jałmużna (*zakaat*), post (*saum*) a także pielgrzymka (*hadżdż*)¹³. Niedopełnienie tych obowiązków sprowadzić może karę naślaną przez Boga, a ich wykonanie – nagrodę. Wymienione zobowiązania mają charakter indywidualny, co oznacza, że każdy z dojrzałych oraz zdrowych psychicznie i fizycznie wyznawców ma obowiązek je wypełniać. Zauważyć należy, że każda ze szkół prawnych w islamie nieco inaczej opisuje dane obowiązki i sposób, w jaki należy je realizować. Poza tym, na różnych obszarach przestrzeganie danych obowiązków jest inaczej traktowane. I tak, w rejonach ubogich tradycja ma duże znaczenie i wypełnianie obowiązków jest bliskie prawu, a w regionach bogatszych, gdzie wpływ Zachodu jest większy, spełnienie określonego zobowiązania nie jest tak rygorystycznie przestrzegane¹⁴.

Szahada, czyli wyznanie wiary, składa się z dwóch części. Pierwsza z nich to prawda uniwersalna dla religii monoteistycznych: *Nie ma bóstwa oprócz Boga jedynego...* Z kolei druga skierowana jest wyłącznie do wyznawców islamu: *...a Muhammad jest jego prorokiem*. W tym wersecie znajdują się dwa główne przesłania islamu – obecność Boga oraz poselstwo Mahometa. W momencie wypowiedzania wyznania wiary muzułmanin oddaje cześć Allahowi i godzi się z jego wolą, a także zobowiązuje się do spełniania reszty nałożonych na niego obowiązków.

Modlitwa (*salat*), oznacza symboliczne poddanie się Bogu, jest także wyrazem przynależności do *ummy* muzułmańskiej. W tradycji sunnickiej, muzułmanie mają obowiązek modlić się pięć razy dziennie¹⁵, a w szyickiej

¹² M. M. Dziekan, *Klasyczny islam...*, op. cit..

¹³ Por. S. Wit-Witkowski, *Wprowadzenie do prawa muzułmańskiego: wybrane instytucje*, Fundacja Promocji Prawa Europejskiego, Warszawa 2009, s. 10.

¹⁴ B. Prochowicz-Studnicka, M. Teperska-Klasińska, *Cywilizacja islamu...*, op. cit., s. 26.

¹⁵ Modlitwa poranna, południowa, popołudniowa, modlitwa o zachodzie słońca oraz modlitwa nocna.

– trzy razy¹⁶. Niektórzy znawcy islamu i teologowie uznają modlitwę za najważniejszy spośród obowiązków nałożonych na wyznawców islamu. Powinna być ona odprawiana w miejscu czystym, w kierunku Mekki, a dokładniej – w kierunku świątyni Al-Kaba¹⁷. Nie musi odbywać się to w świątyni, wystarczy miejsce czyste rytualnie, np. modlitewny dywanik (*sadżdżada*). Modlitwa odbywa się bez obuwia, w stanie czystości, którą uzyskać można poprzez ablucję, czyli rytualne obmycie się przed modlitwą¹⁸. *Salat* to przede wszystkim oddanie czci i pokory Allahowi. Polega na kilkukrotnych skłonach, w trakcie których recytuje się słowa Koranu¹⁹.

Dawanie jałmużny (*zakat*) w prawie islamskim jest równie ważne, co pozostałe obowiązki. Zasady, co do tego jak powinna być ona składana, znajdują się w *sunnie* proroka, jak i w Koranie. Jest to wyraz troski o sprawiedliwość społeczną, w myśl której każdy muzułmanin może korzystać z dobrodziejstw danych ludziom przez Boga. Rozdawanie majątku jest również swoistym sposobem na wyrażenie wdzięczności Allahowi za uzyskane dobra. Jałmużna jest obliczana na podstawie posiadanego przez wiernego majątku (choć każda ze szkół prawnych inaczej definiuje ów majątek). Odprowadzana jest zwykle raz do roku, najczęściej są to plony, złoto, zwierzęta oraz inne towary, które można sprzedać. Zwykle wartość jałmużny to 2,5% dla złota, srebra oraz towarów na sprzedaż, 5- 10% dla płodów rolnych, a w przypadku zwierząt, jest to zależne od ich wieku oraz liczby. Po II. Wojnie Światowej dokonano kolejnej interpretacji sury, w której określa się *zakat* w celu rozszerzenia celów, na które miał być przeznaczony (szerzenie islamu, a także, *dżihad* – świętą wojnę). W kilku krajach jałmużna jest obowiązkowa i prowadzona przez państwo, ale zwykle jest to kwestia sumienia²⁰.

Post, nie tylko w islamie, lecz w każdej religii, jest wyrazem głębokiej pobożności i wewnętrznego oczyszczenia. Muzułmanie przestrzegają postu (*saum*) w dziewiątym miesiącu ich kalendarza, który jest nazywany *ramadanem*. W ciągu tego miesiąca, codziennie – od wschodu do zachodu słońca, każdy dorosły i zdrowy muzułmanin ma obowiązek powstrzymywania się od jedzenia, picia, palenia tytoniu i kontaktów seksualnych. Stanowi to swo-

¹⁶ Uznają pięć obowiązkowych modlitw dziennie. Ale w praktyce często łączą je ze sobą.

¹⁷ Al-Kaba – dosłownie: sześcian, kostka – świątynia i sanktuarium w Mekce.

¹⁸ Ablucja mała – częściowe obmycie, duża – obmycie całego ciała

¹⁹ B. Prochowicz-Studnicka, M. Teperska-Klasińska, *Cywilizacja islamu...*, op. cit., s. 27.

²⁰ Ibidem.

iste poddanie się woli bożej i walkę z pragnieniami ciała. *Ramadan* jest również czasem refleksji nad istotą życia człowieka oraz czasem przebaczenia. Obowiązkom przestrzegania postu nie podlegają osoby starsze, chore, kobiety w ciąży i karmiące, a także ci, którzy wykonują ciężką pracę fizyczną. Osoby, które nie dotrzymały postu, mają obowiązek poszczenia w inne dni, najszybciej jak to możliwe, osoby chore zamiast postu przekazują jałmużnę. Dwudziestego siódmego dnia, zgodnie ze zwyczajem, obchodzona jest Noc Przeznaczenia (*lajlat al-quadr*), w trakcie której wierni upamiętniają dzień objawienia prorokowi pierwszych wersetów Koranu. Po zakończeniu ramadanu, rozpoczyna się Święto Przerwania Postu – jedno z dwóch świąt kanonicznych w islamie.

Kolejnym filarem wiary w islamie jest pielgrzymka do Mekki. Jest to jednak obowiązek nałożony na muzułmanina, któremu pozwalają na to jego zdrowie i warunki finansowe, dzięki którym będzie mógł on zapewnić sobie podróż i utrzymanie w Mekce. Pielgrzymka odbywa się między siódmym a dwunastym dniem ostatniego miesiąca kalendarza księżycowego (*zu al-hidżdża*). Wyznawca islamu ma obowiązek odbycia pielgrzymki co najmniej raz w życiu. Poprawne jego dopełnienie gwarantuje odpuszczenie wszystkich grzechów popełnionych przez muzułmanina. Warunkiem koniecznym do właściwego odbycia pielgrzymki jest znajdowanie się w stanie uświęcenia (*ihram*). Polega to, w szczególności, na dokonaniu pełnego obmycia ciała, obcięciu paznokci itp. W tym stanie nie wolno między innymi kłócić się, obcinać włosów, odbywać stosunków seksualnych, proponować małżeństw, czy też polować. Stan *ihram* daje możliwość odseparowania się od życia doczesnego, jego problemów i skupienia się na Bogu. Mężczyźni w tym czasie ubierają specjalny strój, a kobiety pozostają w zwyczajnych ubraniach. Ważne jest również określenie intencji pielgrzymki. Pielgrzymka do Mekki składa się z dwóch etapów: *umry* – *małej pielgrzymki* i właściwego *hadżdzu*. Podczas *umry* wierni siedmiokrotnie okrążają świątynię Al-Kaba, w której znajduje się Czarny Kamień (*Hadżar*) – cel wszystkich pielgrzymów podróżujących do Mekki. *Hadżdż* rozpoczyna kazanie w Al-Kabie, następnie wierni idą do doliny Mina, góry Arafat i wzgórza Al-Muzdalify, gdzie wszyscy się modlą i świętują całą noc. Dziesiątego dnia ostatniego miesiąca kalendarza księżycowego ma miejsce rytuał kamieniowania szatana, które jest traktowane jako odrzucenie pokus. Tego dnia również przypada święto, zwane Świętem Ofiar, które jest nawiązaniem do starotestamentowego złożenia baranka w ofierze przez Abrahama. Kolejne trzy dni upływają na świę-

towaniu, przed wyjazdem z Mekki następuje powtórne okrażenie Al- Kaby, a każdy, kto odbył już pielgrzymkę, otrzymuje tytuł *hadżdż* lub *hadżdżi*, oznaczający pielgrzymą²¹.

Niektóre odłamy islamu, m.in charydżyci, uznają dodatkowy, szósty filar wiary, traktując go jednocześnie jako obowiązek do spełnienia. Jest nim prowadzenie świętej wojny – *dżihad*, który narodził się wraz z powstaniem islamu. To właśnie dzięki niemu islam jest tak szybko rozwijającą się religią i stał się tak potężny. Jednakże pojęcie *dżihadu* często jest źle rozumiane przez społeczeństwa zachodnie, co powoduje, że jest on tak negatywnie przez wszystkich odbierany, a wypowiedanie tego słowa wywołuje strach²².

O FUNDAMENTALIZMIE ISLAMSKIM SŁÓW KILKA

Fundamentalizm to ogólna nazwa ruchów religijnych, uznających nadrzędną wartość tradycji religijnych i niechęć do wszelkich zmian, odczuwanych jako naruszenie tożsamości wyznaniowej. Słowo *fundamentalizm* przez wielu kojarzone jest wyłącznie z krajami muzułmańskimi i terroryzmem, co oczywiście nie jest właściwe. Według Słownika wyrazów obcych *fundamentalizm* oznacza *dosłowną wierność doktrynie, zwłaszcza religijnej, politycznej; rygorystyczne przestrzeganie jakichś zasad, norm*²³. Można zatem wyróżnić fundamentalizm świecki oraz religijny, który dotykał w przeszłości każdej z wielkich religii: chrześcijaństwo, hinduizm, czy judaizm. Obecnie najbardziej widoczny jest on w islamie, stąd przyczyny kojarzenia go tylko z tą religią. Do niej jednak odnieść można termin *fundamentalizm islamski*, który jest używany zamiennie z takimi zwrotami, jak: radykalny islam, islamizm, czy radykalny islamizm. *Fundamentalizm islamski* to określenie powrotu do tradycji, do podstaw islamu oraz budowy państwa, które byłoby oparte na zasadach Koranu i wzorach pozostawionych przez Mahometa. Jest to pojęcie utworzone i propagowane nie przez Muzułmanów, ale przez świat Zachodu. W kulturze arabskiej nie ma bowiem słowa odpowiadającego temu terminowi. Najbliższym dla fundamentalizmu słowem jest określenie tradycjonalizm (*salafijja*), jednakże nie stanowi ono wiernego odpowiednika²⁴.

²¹ M. M. Dziekan, *Klasyczny islam...*, op. cit..

²² M. Sadowski, *Dżihad ...*, op. cit., s. 31.

²³ *Słownik wyrazów obcych*, wyd. PWN, Warszawa 2002, s. 369.

²⁴ A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych na obszarze Izraela w drugiej połowie XX wieku*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 80-81.

Zjawisko fundamentalizmu islamskiego nie jest wytworem czasów współczesnych. Jego początki datuje się na VII wiek naszej ery, podczas gdy Haszymici²⁵ walczyli o przejęcie władzy z Umajjadami²⁶. Wtedy to powstała charydżycka wspólnota, oparta na ascetycznym trybie życia, gorliwej modlitwie, bezwzględny przestrzeganiu postu i Koranu. Podstawą i fundamentem tej społeczności były zasady wprowadzone przez proroka Mahometa. Charydżyci traktowali siebie jako wyłącznych wyznawców islamu, a pozostałych uważali za niewiernych²⁷. Jednym z pierwszych fundamentalistów islamskich był Ahmad ibn Hanbal²⁸ – prawnik i teolog, a także założyciel jednej ze szkół prawa islamskiego, ortodoksyjnej szkoły hanbalickiej, w której podstawą nauczania było dosłowne interpretowanie Koranu oraz sunny Mahometa. Ważną postacią dla fundamentalizmu islamskiego był Ibn Tajmijja²⁹, który dążył do usunięcia wszystkich powstałych interpretacji islamu i powrotu do jego fundamentalnych zasad. Za ich przykładem poszedł Muhammad Ibn Abd al-Wahhab³⁰, który również pragnął przywrócić islam do jego początkowych założeń, usuwając wszystkie kolejne interpretacje. Tak powstał ruch zwany wahhabizmem, którego członkowie niedługo potem zaczęli toczyć wojny z przeciwnymi temu muzułmanami³¹. Do podobnych wartości nawoływał Raszyd Rida³², uważany za protoplastę współczesnego fundamentalizmu islamskiego, oraz Abu al-Ala al-Maududi³³, który stawiał znak równości pomiędzy światem zachodnim a *dżahiliją* – czyli niewiedzą, ignorancją i nieświadomością, w odniesieniu do islamu i jego nauk. Twierdził on, że powinnością wszystkich Muzułmanów jest walką z *dżahiliją*, a z jego nauk korzystali wszyscy dwudziestowieczni fundamentaliści, na czele z Hasanem al-Banna³⁴ – założycielem Bractwa Muzułmanów³⁵ – is-

²⁵ Dynastia Haszymidów (*Banu Haszim*) – arystokratyczny ród arabski z plemienia Kurajczytów, obejmujący potomków dziadka Mahometa.

²⁶ Dynastia kalifów, panująca nad światem islamu w latach 661 do 750.

²⁷ A. Krawczyk, *Terroryzm ...*, op. cit., s. 81–82.

²⁸ 780–855 n.e.

²⁹ Taki ad-Din Abu al-Abbas Ahmad Ibn Abd al-Halim Ibn Tajmijja, 1263–1328.

³⁰ 1703–1792.

³¹ A. Krawczyk, *Terroryzm ...*, op. cit., s. 82.

³² 1865–1935.

³³ 1903–1979.

³⁴ 1906–1949.

³⁵ Dżama'at al-Ichwan al-muslimin – Stowarzyszenie Braci Muzułmanów.

lamskiej organizacji fundamentalistycznej, oraz Sajjidem Kutbą³⁶ – jednym z jej głównych ideologów i protoplastów współczesnego fundamentalizmu islamskiego. Kutb był teoretykiem z Egiptu, myślicielem i przywódcą rewolucji, którego działania i nauki miały ogromny wpływ na późniejszych fundamentalistów. Początkowo utożsamiał się z liberalnymi poglądami, jednakże pobyt w USA³⁷ całkowicie odmienił jego idee. Został tam bowiem *całkowicie zepsucie kulturowe i odrzucenie religii*³⁸. Po powrocie stanowczo potępiał ideologie zachodnie (w szczególności Stany Zjednoczone) i nakłaniał do prowadzenia walki z przeciwnikami islamu, przy użyciu wszystkich dostępnych środków³⁹.

Gwałtowna ekspansja fundamentalistów islamskich związana jest z rewolucją w Iranie w 1979 roku, zapoczątkowaną przez ajatollaha⁴⁰ Ruhollaha Chomejniego⁴¹, który głosił, że wszystkie niezbędne prawa są ustanowione przez islam, a muzułmanie muszą rozprzestrzenić rewolucję na cały świat, ponieważ religia ta broni wszystkich uciesionych ludów, nie tylko muzułmańskich⁴². Chomejni uważał, że wszystko co jest złe, pochodzi z Izraela oraz Stanów Zjednoczonych i należy to zniszczyć. Gdy w Iranie władzę przejęli szyici, fundamentaliści islamscy rozpoczęli dążenia do utworzenia we własnych krajach państw muzułmańskich. Ich podstawowym celem nadal jest ustanowienie w państwie prawa *szari'atu*, czyli *prawa religijnego* zapisanego w Koranie. Cel ten mogą osiągać na przykład poprzez przeprowadzanie ataków terrorystycznych, które są przez nich uważane za broń, zapewniającą im odniesienie korzyści politycznych. Często stosowaną metodą są zamachy samobójcze, które są odrzucane i potępiane przez islam. Jednakże swobodna interpretacja Koranu przez duchowych przywódców islamskich nie tylko nie zabrania, lecz popiera i wręcz nakłania do dokonywania samobójczych zamachów, w imię wojny w Izraelu i Zachodem. Gwarantować one mają, ich zdaniem, otrzymanie nagrody po śmierci. Głoszona

³⁶ 1906–1966.

³⁷ 1948–1951.

³⁸ M. Z. Buśko, *U źródeł dżihadyzmu. Myśl polityczna Sajjida Qutba*, <http://bliskiwschod.pl/2012/02/u-zrodel-dzhihadyzmu-mysl-polityczna-sajjida-qutba>, 3 września 2016 r.

³⁹ <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kutb-Sajjid;3929439.html>, 3 września 2016 r.

⁴⁰ Honorowy muzułmański tytuł naukowy, nadawany wysokiej rangi uczonym, znawcom teologii, nauk islamskich i prawa religijnego.

⁴¹ 1902–1989.

⁴² K. Jałoszyński, *Terroryzm fundamentalistów islamskich*, Centrum Kształcenia Specjalistycznego BAN LEX, Warszawa 2001, s. 51.

przez przywódców obietnica, a także nakaz prowadzenia *dżihadu* przeciwko niewiernym, pozwalają na rekrutowanie dużej ilości kandydatów, którzy oddadzą życie w imię wiary. Uważają się oni za bojowników, walczących w imię Allaha, a otrzymując błogosławieństwo od swoich kapłanów, ich misja nabiera swoistego *boskiego* charakteru.

Cechą fundamentalizmu islamskiego jest, przede wszystkim, chęć wprowadzenia *szari'atu*, a także życie według tradycyjnych wzorów, zapisanych w Koranie, traktowanym jako podstawa życia społecznego i politycznego, oraz oderwanie od zachodniego modelu życia. Fundamentalisci odrzucają wartości nieislamskie i buntują się przeciwko państwom, które nie akceptują ich wizji. Sprzeciwiają się także uniwersalizmowi prawa (np. prawa człowieka), starając się utworzyć społeczeństwo, które zostanie podporządkowane wyłącznie religijnym nakazom (i zakazom), drogą narzucenia swoich zasad społeczeństwu. W państwie tym, jedynym *władcą* miałyby być Bóg⁴³.

Według wielu badaczy, przyczyną pojawiania się fundamentalizmu islamskiego jest frustracja, niezadowolenie i marginalizacja ludności. Takie niezadowolenie społeczne wykorzystują właśnie fundamentalisci, którzy – głosząc hasła walki z niesprawiedliwością, demoralizacją i korupcją – dają muzułmanom nadzieję na powstanie lepszego świata, zyskując tym samym ich akceptację⁴⁴. Głównym celem współczesnego fundamentalizmu islamskiego jest zatem wykreowanie muzułmańskiego ładu, poprzez narzucenie własnej ideologii, jako sposobu na otrząśnięcie się z marazmu i kryzysu. Fundamentalisci uważają, iż dawne wartości są trwałe, wybitne i w żaden sposób nie dadzą się porównać do teraźniejszych. Ideologiczne fundamenty dla fundamentalizmu islamskiego to pełne powierzenie się Koranowi, duma z przeszłości, upolitycznienie religii oraz antyeuropejskość (Zachód traktowany jako wróg)⁴⁵. Cechą charakterystyczną współczesnego fundamentalizmu islamskiego jest nie tylko wierne trzymanie się fundamentalnych dogmatów, ale również radykalna nieufność i sprzeciw wobec innych koncepcji życia. Przeciwwstawienie się tym wartościom prowadzi do *apokaliptycznej walki, walki między światłem a ciemnością, dobrem a złem, niebem i piekłem, wybrańcami a potępionymi*⁴⁶.

⁴³ A. Krawczyk, *Terroryzm...*, op. cit., s. 84- 85.

⁴⁴ Ibidem, s. 86.

⁴⁵ J. Kaczmarek, *Terroryzm i konflikty zbrojne, a fundamentalizm islamski*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 2001, s. 129-130.

⁴⁶ M. Lewicka, *Fundamentalizm muzułmański – odkrycie naszych czasów czy stały element myśli politycznej islamu?*, [w.] R. Backer, S. Kitab, (red), *Islam a świat*, MADO, Toruń 2004, s. 4.

PODSUMOWANIE

Fundamentalizm, utożsamiany jest w głównej mierze z Bliskim Wschodem, który niewątpliwie stanowi jego kolebkę. Zjawiska te występują jednak także na Dalekim Wschodzie, w Afryce, a nawet w Europie. Wszędzie tam, gdzie w znacznej liczbie znajdują się wyznawcy Allaha, wzrasta prawdopodobieństwo jego wystąpienia. Prawdopodobieństwo to rośnie, gdy idzie to w parze z ubóstwem i problemami społecznymi.

Podkreślenia wymaga fakt, że zjawisko fundamentalizmu islamskiego jest swoistym narzędziem odparcia ataku przed trendami nowoczesności i zmian, proponowanymi przez Zachód. Państwa muzułmańskie próbują w ten sposób bronić się przed – niepożądanym według nich – zjawiskiem globalizacji, a trendom reformatorskimi przeciwstawiają muzułmański tradycjonalizm. Dla fundamentalistów współczesny islam jest nie do zaakceptowania, ponieważ na jego gruncie powstają takie zjawiska, których nie było pierwotnie. Generalnie oznacza to powrót do przeszłości, do wartości pradziadów i negację reformacji. Tylko ten pierwotny, nieskazitelny kształt religii jest idealny i godny całkowitej akceptacji.

Najważniejszym dążeniem muzułmańskich organizacji fundamentalistycznych jest oparcie funkcjonowania państwa na prawie islamu. Należy stwierdzić, że od dawna jest to zresztą czynione, lecz skrajni wyznawcy chcą całkowitego podporządkowania prawa i zasad społecznych pod reguły dyktowane przez Koran. Fundamentalizm religijny, zazwyczaj jako radykalny odłam, ukrywa w sobie idee autokratyczne, a dążąc do realizacji swoich zamierzeń, stosuje różnorodne formy walki, w tym przede wszystkim terror. Jednak, słysząc pojęcia *islamu*, *fundamentalizmu* i *terroryzmu* nie należy bezrefleksyjnie stawiać między nimi znaku równości, co z pewnością kreowałoby zniekształcony wizerunek zarówno tej religii, jak i pozostałych zjawisk. Fundamentalizm religijny to przede wszystkim określona koncepcja państwa i prawa, a terroryzm – w tym kontekście – to zjawisko skrajne, uboczne i ekstremalne. Jednak o wartości religijnego przesłania stanowi także sposób jego praktycznego wykorzystania. Zgodzić zatem się można z myślą Jeana Delumeau, który stwierdził, iż wyzwolone spod kontroli rozumu *sacrum* wtrąca człowieka między skrajności: budzi skrajną nienawiść do wrogów i skrajną miłość do zwolenników⁴⁷. Dlatego właśnie terroryzm motywowany wiarą jest tak niebezpieczny.

⁴⁷ J. Delumeau, *Strach w kulturze Zachodu*, tłum., A. Szymanowski, Warszawa 1986, s. 149.

BIBLIOGRAFIA**Pozycje zwarte i artykuły**

1. Backer R., Kitab S. (red.), *Islam a świat*, MADO, Toruń 2004.
2. Delumeau J., *Strach w kulturze Zachodu*, tłum., A. Szymanowski, Warszawa 1986.
3. Jałoszyński, *Terroryzm fundamentalistów islamskich*, Centrum Kształcenia Specjalistycznego BAN LEX, Warszawa 2001.
4. Kaczmarek J., *Terroryzm i konflikty zbrojne, a fundamentalizm islamski*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 2001.
5. Kobzarska-Bar B., *Fundamentalizm religijny muzułmańskich organizacji terrorystycznych, a stan zagrożenia w Europie*, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego, nr 1/2014, Warszawa.
6. Kosmyńska S., *Od Boga do terroru*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.
7. Krawczyk A., *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych na obszarze Izraela w drugiej połowie XX wieku*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2013.
8. *Słownik wyrazów obcych*, wyd. PWN, Warszawa 2002.
9. Wit-Witkowski S., *Wprowadzenie do prawa muzułmańskiego: wybrane instytucje*; Fundacja Promocji Prawa Europejskiego, Warszawa 2009.

Źródła internetowe

10. Buśko M. Z., *U źródeł dżihadyzmu. Myśl polityczna Sajjida Qutba*, <http://bliskiwschod.pl/2012/02/u-zrodel-dzhadyzmu-mysl-polityczna-sajjida-qutba>
11. Dziekan M. M., *Klasyczny islam. Powstanie i doktryna*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IR/klasyczny_islam.html
12. <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kutb-Sajjid;3929439.html>
13. <http://www.niedziela.pl/arttykul/3555/Chrzescijanstwo-wciaz-najwieksza-religia>
14. <http://www.religie.424.pl/islam-podzial-odlamy-i-religie-pokrewne,1445,article.html>
15. Prochowicz-Studnicka B., Teperska-Klasińska M., *Cywilizacja islamu. Wybrane struktury*, s. 32, http://www.pjac.uj.edu.pl/documents/30601109/30646316/pjac_3_7.pdf
16. Sadowski M., *Dżihad – święta wojna w islamie*, http://www.abw.gov.pl/download/1/1201/Dzihad_____swieta_wojna_w_islamie.pdf

dr hab. Waldemar Zubrzycki – Dyrektor Biura Operacji Antyterrorystycznych KGP; Naczelnik Wydziału do Spraw Przeciwdziałania Zagrożeniom Terrorystycznym Departamentu Bezpieczeństwa Publicznego MSWiA; Radca Ministra w Departamencie Analiz i Nadzoru MSWiA; Sekretarz Międzyresortowego Zespołu do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych; Kierownik Stałej Grupy Ekspertckiej w zakresie rozpoznawania, przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu; Zastępca Kierownika Zespołu Zadaniowego do Opracowania Szczegółowych Założeń do Projektu Ustawy o Rozpoznawaniu, Przeciwdziałaniu i Zwalczaniu Terroryzmu; Wiceprzewodniczący Zespołu ds. inicjatywy realizowanej w ramach Rady NATO – Rosja, dotyczącej współpracy w zakresie wykorzystania przestrzeni powietrznej i zarządzania ruchem lotniczym – Cooperative Airspace Initiative CAI; Uczestnik posiedzeń Międzyresortowego Zespołu do spraw zapobiegania nielegalnemu rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia i implementacji „Inicjatywy Krakowskiej” – Proliferation Security Initiative (PSI); Członek Grupy Roboczej ds. Implementacji Konwencji o zakazie broni biologicznej i toksynowej (BTWC); uczestnik posiedzeń Wspólnej Polsko-Amerykańskiej Grupy Roboczej ds. Zwalczania Terroryzmu; Ekspert w Grupie Roboczej ds. Terroryzmu Rady Unii Europejskiej; Członek Committee of Experts on Terrorism (CODEXTER) Rady Europy; Ekspert CEPOL do aktualizacji programu szkolenia dot. Zwalczania terroryzmu (Common Curriculum on Counter Terrorism); aktualnie: European Commission Ekspert in *Horizon 2020*, The EU Framework Programme for Research and Innovation; ekspert NATO Science for Peace and Security (SPS) Programme’s “Independent Scientific Evaluation Group” (ISEG). Doktor habilitowany w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie nauk o obronności; profesor nadzwyczajny Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie i Wyższej Szkoły Informatyki i Ekonomii TWP w Olsztynie.

CITE THIS ARTICLE AS:

W. Zubrzycki, *Fundamentalizm religijny w islamie*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, 2016, no 23, p. 286-299.

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2016 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow